

Я.А. Калимон, С.О. Микула, О.Я. Микула
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра хімії і технології неорганічних речовин

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СИРОВИННИХ СУМІШЕЙ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ СТІННИХ ВИРОБІВ

Ї Калимон Я.А., Микула С.О., Микула О.Я., 2013

Досліджено властивості сировинних сумішей для виготовлення стінних виробів, які містять відходи збагачення вугілля, глину і тверді добавки – марганцеву руду та вапняк. Досліджено також якісні показники виробів і ступінь зв'язування Сульфуру під час термооброблення, яке здійснювали у виробничих умовах за температури 950 °С.

Ключові слова: відходи збагачення вугілля, керамічні вироби, стінова кераміка, випалювання цегли, термооброблення, сульфур (IV) оксид.

In this article properties of raw material mixtures for making of wall wares, which contain wastes of enriching of coal, clay and hard additions – manganese ore and limestone were investigated. Also, high-quality indexes of wares and degree of fastening of Sul'furu during termoobroblennya, which was conducted in production terms for the temperatures of 950 °С were examined.

Key words: waste coal, ceramics, wall ceramics, brick burning, heat treatment, sulfur (IV) oxide.

Вступ. Вугілля Львівсько-Волинського басейну містить значну кількість (до 30 %) мінеральних компонентів (глинистих мінералів), тому після видобування його піддають збагаченню (флотації). З відходів збагачення (хвостів флотації) можна безпосередньо виробляти цеглу або додавати до глини під час її виробництва [1]. Ці відходи містять значну кількість вугілля, що економить газове паливо (до 90 %) під час високо-енергозатратного термооброблення стінних виробів. Отже, використання відходів вуглезбагачення економить: енергоресурси (природний газ, вугілля тощо) на випалювання цегли; сировину (глину); затрати на складування і зберігання відходів; оренду землі.

Проведені в Україні і інших країнах дослідження дали змогу розробити технологію одержання стінних виробів на основі відходів збагачення вугілля. Водночас, у відходах вуглезбагачення є сполуки Сульфуру (пірит, сульфовмісні органічні сполуки), які під час випалювання цегли окиснюються до сульфур (IV) оксиду і виділяються у атмосферу. Це є основне гальмо використання цих відходів для виробництва цегли. Очищення викидних газів таких виробництв є високозатратним і економічно недоцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередніх дослідженнях запропоновано до шихти, яка містить відходи збагачення вугілля, вводити тверді добавки, що містять у своєму складі CaO і MnO₂ та переводити сполуки Сульфуру у термічностійкі і водонерозчинні речовини, зокрема, кальцію сульфат. Проведені нами у лабораторних умовах дослідження дали змогу підібрати співвідношення цих компонентів у сировинних сумішах. Вони становлять MnO₂:S=1,8...2 : 1 і CaCO₃:S=3,5...4 : 1 або CaO:S=1,96...2,25:1 [2]. Однак дослідження проводили із використанням чистих реагентів, які є дорогі і дефіцитні.

Постановка проблеми. Вирішення питання усунення виділення сульфур (IV) оксиду під час термооброблення сировинних сумішей, які містять відходи збагачення вугілля, шляхом внесення

марганцевої руди та природних мінералів кальцію карбонату дало б змогу різко зменшити забруднення довкілля і ширше залучати у сферу промислового виробництва ці багатотоннажні відходи.

Мета роботи. Підібрати природні мінеральні сировинні матеріали, що містять CaO і MnO₂, і досягти різкого зменшення виділення сульфуру (IV) оксиду у газову фазу під час термооброблення, та провести дослідження взірців, виготовлених із різних сировинних сумішей.

Експериментальна частина.

Для досліджень використали такі сировинні матеріали: 1) вапняк, 2) крейду; 3) марганцеву руду Запорізького родовища; 4) відходи збагачення вугілля Львівсько-Волинського вугільного басейну; 5) глину. Хімічний склад сировинних матеріалів наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Хімічний склад компонентів сировинних сумішей

Назва сировини	Вміст оксидів, мас. %										Втрати під час випалювання
	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	FeO	TiO ₂	CaO	MgO	Na ₂ O+K ₂ O	MnO ₂	MnO	
Відходи збагачення вугілля	44,30	19,63	6,58	4,17	0,61	1,06	1,64	1,23	--	--	20,78
Глиниста сировина	50,29	32,12	2,12	--	0,94	2,65	1,87	1,41	--	--	8,60
Вапняк	1,5	0,4	0,11	--	--	53,42	0,57	0,41	--	--	43,59
Крейда	1,00	0,30	0,13	--	--	46,82	0,48	0,27	--	--	51,00
Марганцева руда	20,70	1,70	2,50	--	--	3,90	1,50	1,95	38,00	15,30	14,45

За даними хімічного аналізу (табл. 1) вказані відходи збагачення вугілля, представлені такими мінералами: аргіліт, алевроліт, кварц тощо. За вмісту 15 % вугілля у відходах збагачення їх теплотворна здатність становить ~ 1500 кДж/кг і пропорційно зростає із збільшенням вмісту. Сульфур у відходах знаходиться у таких сполуках: полісульфуриди і сульфуриди металів (полісульфуридний); органічні сполуки Сульфуру (органічний); сульфати металів (сульфатний). Для досліджень використали усереднену пробу відходів збагачення вугілля, яка містила Сульфуру: полісульфуридного – 2,07 %, органічного – 1,05 %, сульфатного – 0,78 %, загального 3,91 %. Полісульфуридний та органічний Сульфур повністю переходить у сульфур (IV) оксид і виділяється у газову фазу.

Глиниста сировина – каолінито-монтморелонітового типу з додатками пісковика, польових шпатів та високим вмістом феруму (III) оксиду.

Марганцева руда належить до окисних піролюзитових руд із високим вмістом MnO₂.

Сировинні компоненти подрібнювали і просіювали через сито 0,5 мм. Їх дозували і готували суміші за попередньо встановленими співвідношеннями CaO і MnO₂ до S [2] (табл. 2), ретельно перемішували, додавали воду і з суміші вологістю 18–20 % способом пластичного пресування за традиційною технологією формували зразки. Їх висушували за кімнатної температури. Термооброблення здійснювали у промисловій тунельній печі цегельного заводу Сокальського заводууправління будівельних матеріалів під час випалювання цегли за максимальної температури 950 °С. Дослідження випалених зразків проводили згідно зі стандартами: визначення вмісту Сульфуру у сульфатній та сульфуридній формах у випалених виробках проводили за ДСТУ (ГОСТ 8606-93); визначення межі міцності під час стиснення і вигину – за ДСТУ Б В.2.7-248:2011; визначення водопоглинання – за ДСТУ Б – В.2.7-42-97. Результати випробувань одержаних виробів із запропонованих сировинних сумішей і відповідність їх до ДСТУ Б В.2.7-61-97 показані у табл. 3. Ступінь зв'язування Сульфуру визначали за відношенням Сульфуру у випалених виробках до загального у початковій суміші.

Як видно із результатів (табл. 3), використання запропонованих сировинних додатків – вапняку або крейди та марганцевої руди різко зменшує виділення сульфуру (IV) оксиду за межі взірців і ступінь зв'язування досягає 85–92 %. Одержані випалені зразки мають достатню морозостійкість для стінних виробів – більше 15 циклів замороження і розмороження, високу міцність на стиск 12,6–12,9 МПа. Густина взірців становить 1,69–1,85 г/см³. Ці показники якості дають змогу рекомендувати запропоновані сировинні суміші для виготовлення цегли звичайної.

Використовувати відходи збагачення вугілля із вмістом Сульфуру вище 4 % доцільно лише як вигоряючі добавки до глин, оскільки це потребує підвищення вмісту додатків, що приводить до різкого зменшення міцності зразків.

Таблиця 2

Склад сировинних сумішей

Компоненти суміші	Вміст компонентів, % мас.								
	№ зразків	1	2	3	4	5	6	7	8
Глиниста сировина		60	72	76	73	71	---	---	---
Відходи збагачення вугілля		30	20	15	20	20	80	75	75
Вапняк		5	3	4	3	---	10	10	12
Крейда		---	---	---	---	4	---	---	---
Марганцева руда		5	5	5	4	5	10	15	13
Співвідношення у сировинній суміші									
CaO : S		2,27:1	2,04:1	3,64:1	2,04:1	2,40:1	1,71:1	1,82:1	2,18:1
MnO ₂ :S		1,62:1	2,42:1	3,23:1	1,94:1	2,42	1,21:1	1,94:1	1,68:1

Таблиця 3

Результати досліджень зразків із запропонованих сировинних сумішей

Показники якості	№ зразків							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Ступінь зв'язування Сульфуру, %	85	90	92	91	90	85	92	87
Повна усадка	7,0	6,6	6,5	6,2	6,6	6,0	6,7	7,0
Середня густина, г/см ³	1,79	1,85	1,80	1,82	1,85	1,79	1,85	1,69
Водопоглинання, %	16,1	16,9	15,6	16,4	16,8	16,9	16,6	16,4
Границя міцності на стиск, МПа	12,9	12,66	12,75	12,6	12,75	12,9	12,66	12,75
Морозостійкість, циклів	>15	>15	>15	>15	>15	>15	>15	>15
Відповідність марці виробу 125 згідно ДСТУ Б В.2.7-61-97	так	так	так	так	так	так	так	так

Висновки. Для зв'язування сполук Сульфуру під час випалення стінних виробів, що містять відходи збагачення вугілля, найпридатнішими сировинними матеріалами є марганцева руда та вапняк або крейда. Різниці від використання вапняку або крейди немає.

Розроблені і запропоновані сировинні суміші дають змогу різко зменшити викид сульфуру (IV) оксиду у атмосферу під час їх термооброблення. Досягнутий ступінь зв'язування 80–92 %.

Одержані із запропонованих сировинних сумішей дослідні зразки мають високі показники якості. Згідно з ДСТУ Б В.2.7-61-97 марка виробів із запропонованих сумішей – М 125.

Використовувати відходи збагачення вугілля із вмістом Сульфуру вище 4 % доцільно лише як вигоряючі добавки до глин.

1. *Энергосберегающие технологии производства стеновой керамики / Д.И. Швайка, А.П. Виговская, О.Ф.Шкарлинский. – К.: Будівельник, 1987, – С. 118.* 2. *Яворський В.Т., Калимон Я.А., Верховий А.І., Микула О.Я. Перетворення сполук сірки у нерозчинні речовини при виробництві будівельної цегли. // Тр. Одеського политех. ин-та. Вып. 3 (15). – 2001. – С. 300–302.*